

Radost a žalost ze školství a vědy v ČR (po 20 letech od listopadu 1989)

Motto: 26, 46, 52

Orig. V. Renčín

V těchto týdnech se mi často vrací na mysl událost z r. 1948, kterou mi věrně popsal její účastník, tehdy velmi mladý Josua Jortner (později prezident Izraelské akademie věd a umění). Po založení státu Izrael, v květnu onoho roku, vládla v zemi extrémní chudoba. Veškeré oblasti, jichž se týkal státní rozpočet, bylo nutno tvrdě zredukovat. Jinak to opravdu nešlo. A přece ve dvou oblastech byla rozpočtová částka zvýšena dokonce pronikavě – ve školství a vědě. Tato úprava se stala zásadou izraelské politiky a po 60 letech se sluší přiznat, že na intelektuální úrovni a mimořádné zdatnosti vědy a úspěších průmyslu v Izraeli je to vidět.

Pokud jde o slovní ujištění o přízni politiků, nelze si na ČR v oblasti školství a vědy stěžovat. Avšak dojde-li k činům, je situace po léta jiná, podstatně méně příznivá. Kvalifikovanost klíčových lidí, kteří rozhodují, bývá nevalná. Týká se to jak školství, tak vědy. V důsledku oné omezené způsobilosti desítky i stovky milionů korun spjatých se školami všech stupňů mizí prapodivným způsobem. Vzpomeňme na „internet do škol“, na státní maturity, na dílo o terciárním vzdělávání, jakož i na nepodařené investice do sportu; vzpomeňme na dvě miliardy na lyžařské mistrovství v Liberci a zbylé dluhy, či na vytápený fotbalový trávník v místě, kde se liga opravdu nehraje. Lidé spjatí s těmito nešťastnými projekty si své dílo chválí, vnější pozorovatelé žasnou a často jsou rozladěni a pohoršeni. Není jim to však platné. Před 40 či 50 lety se jednotná maturita realizovala tak, že ministr školství vyhlásil v den D v 8 hodin ráno rozhlasem otázku pro celé Československo. Zmiňují se o tom proto, že by nebylo korektní vytvářet dojem, že neblahé jevy se týkají toliko vysokých škol.

Pokud jde o školy vysoké, podle počtu škol na obyvatele patří ČR k velmocem (motto uvádí počet veřejných, soukromých a ve frontě stojících soukromých vysokých škol čekajících na akreditaci v ČR). To je na první pohled radostné, radost však kalí dvě

skutečnosti. Za prvé je nepochybnitelný fakt, že jen část, menší část škol má dobrý učitelský sbor. Bez opravdu kvalitního učitelského sboru jde ovšem toliko o pseudovysokou školu. Úroveň absolventů takové školy je samozřejmě chabá. Bohužel někdy poněkud patologická snaha zvyšovat rekordně počty absolventů vede i na škole slušné úrovni k (částečné) náhradě kvality kvantitou. Obecně platí, že náhrada kvality množstvím je neblahá, v oblasti vzdělávání opravdu tragická. Za těchto okolností naříkat nad naprostou absencí univerzitního klimatu v mnoha zdejších vysokých školách by bylo věru marné. Nepochybně nás tyto skutečnosti výrazně tíží v době, kdy vzpomínáme na události 17. listopadu 1989. Mnozí cítíme, že jsme uplynulých 20 let nevyužili dobře.

V této souvislosti nutno zmínit, že univerzita bez náležitého počtu výrazných osobností (současně učitelských, badatelských a lidských) není opravdovou univerzitou. Věnujeme-li něco pozornosti probíhajícímu habilitačním řízením a řízením profesorským, nemůže nám uniknout, že i zde kvantita často předstihuje kvalitu. Mnozí z těchto učitelů by se svým dílem na dobrých západoevropských školách neobstáli. A to je na pováženu. Kvalitní vysoká škola vedle dobré výuky produkuje také dobré badatelství. Racionálně postupující průmysl horlivě usiluje o kontakty s takovou školou. O tom, že škole plyne z těchto kontaktů finanční prospěch, víme ze všech zdatných zemí západní Evropy.

Veškerý výzkum, včetně základního, je ovládnán Radou vlády, jež se dopracovala k poněkud bizarnímu názvu, totiž Rada pro výzkum, vývoj a inovace. Slovo věda jako by v českých podmínkách neexistovalo. Jinak ovšem, poradní tělesa tohoto typu jsou ve světě běžná a jejich společným znakem je vynikající kvalita členů. U nás tomu tak není, neboť většinu Rady tvoří lidé z hlediska vědy nevýznamní. Dodejme, že vláda a zákonodárci potřebují kvalifikovaná doporučení v oblasti přírodních věd, nejvyspělejší techniky a inženýrství,

matematiky a lékařství. To bylo v různých souvislostech řečeno opakovaně a naléhavě, avšak ti, jímž jsou tato slova určena, si počínají zcela netečně. Na jejich omluvu lze říci, že netečnost, pokud jde o věci veřejné, se v posledních letech – vlivem obecného rozladění z politiky – rozšířila do celé společnosti. Navíc část Rady, držící moc pevně ve svých rukou, tvoří lidé s výraznými aspiracemi a silným zaujetím pro to, či ono. A tak se stalo, že útoky proti Akademii věd ČR – významné a kvalitní složce vědy v naší zemi – dosáhly vrcholu: do dvou let by měl být rozpočet AV ČR snížen na polovinu. Ani méně bystrému nemůže uniknout úmysl způsobit zkázu Akademie. Uvolněné finanční prostředky by měly být směřovány do oblastí, o nichž sama ona nešťastná Rada hovořila (tentokrát právem) jako o černých dírách; navíc by mělo jít o přímou podporu výzkumu průmyslových (ovšem privátních) podniků. Byl by to přesně opačný směr toku peněz mezi průmyslem a badatelstvím, než je běžné v normálním světě. Že jde o pokleslé a skandální úmysly, o tom netřeba přesvědčovat lidi s fungující myslí. V této souvislosti je třeba připomenout noblesní čin Jiřího Grygara, učence a aristokrata ducha, který odmítl cenu, k níž dala podnět Rada, jež se chová k vědě a Akademii nepřátelsky.

Za zmínku stojí jeden nešťastný rys, který je společný ústavům Akademie věd a ústavům univerzitním. Je to téměř úplná absence vynikajících pracovníků ze zahraničí na ředitelských místech. Netřeba se ihned ozývat s tím, že na to nemáme, neboť kromě, symbolicky řečeno, západu existuje i východ nebo Dálný východ. V těchto oblastech žije mnoho prvotřídních, způsobilých učenců, učitelů a organizátorů, kteří ocení zdejší vybavení i ostatní podmínky. Takovou „čerstvou krev“ ústavy Akademie i ústavy vysokoškolské naléhavě potřebují.

S tím vším souvisí otázka naší pozice a našeho postavení v Evropské unii. Mám pocit, že je málo těch, kteří trpí obavou ze ztráty (přiměřené) suverenity a svobody, jak o tom hovoří prezident republiky. Mnozí mají – vzhledem k úrovni našeho veřejného života – pocit spíše opačný. Naproti tomu dobré postavení desetimilionového společenství ve kvalitním, řádově větším útvaru závisí na jiných rysech. T. G. Masaryk před sto lety, hovoře o postavení malého národa ve světě, kladl důraz na pracovitost, vzdělávání a kvalitní vzdělání. Nebudeme-li pokládat tento návrh za absolutní kategorický imperativ, běda nám. Neblaze zapůsobila zmínka prezidenta V. Klause (volně citováno), že vědecké bádání a podobné aktivity nemají pro budoucnost ČR větší význam než např. zdravotnictví, policie, státní správa a další. Za sebe se domnívám, že jde o mylný a ve svých důsledcích neblahý názor, který je v rozporu nejen s přístupem izraelským (viz výše), ale i s přístupem všech ostatních úspěšných a zdatných zemí západní civilizace. Povzbuzuje mne však, že potkávám hodně lidí (nejen akademických občanů), kteří dočista horlivě mluví ve prospěch (a pro preferenci) školství a vědy.